

Broedvogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in 2016

Roy Slaterus

Sovon-rapport 2018/18

Broedvogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in 2016

Roy Slaterus

Dit rapport is samengesteld in opdracht van
de Provincie Gelderland

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Provincie Gelderland

Wijze van citeren: Slaterus R. 2018. Broedvogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in 2016. Sovon-rapport 2018/18. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: R.Slaterus

Opmaak: John van Betteray, Sovon

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Dankwoord	2
1. Inleiding	3
2. Werkwijze	5
2.1. Doelstelling	5
2.2. Methode van veldwerk	5
2.3. Interpretatie en verwerking van gegevens	6
2.4. Weer	6
3. Resultaten	7
3.1. Resultaten 2016	7
3.2. Soortbesprekingen	8
4. Conclusies en aanbevelingen	17
Verwijzingen	18
Bijlagen	19
Bijlage 1. Onderzochte telgebieden in 2016	19

Dankwoord

Bij de totstandkoming van dit rapport en de uitvoering van het veldwerk, dat daaraan ten grondslag lag, waren verschillende personen betrokken. Namens Provincie Gelderland leverde Robbert Wolf een belangrijke bijdrage aan de projectorganisatie. Tevens voorzag hij een conceptversie van dit rapport van commentaar. Het veldwerk werd uitgevoerd door zowel vrijwilligers als medewerkers van Sovon. De

begeleiding vanuit Sovon was in handen van Roy Slaterus. Lara Marx en Dirk Zoetebier (Sovon) hielpen bij het maken van het kaartmateriaal, het digitaliseren van de gegevens en de analyse. Chris van Turnhout en Arjan Boele (Sovon) leverden aanvullende gegevens, onder meer over het voorkomen van enkele uilensoorten en Kwartelkoning. Zij worden allen hartelijk bedankt voor hun bijdragen.

1. Inleiding

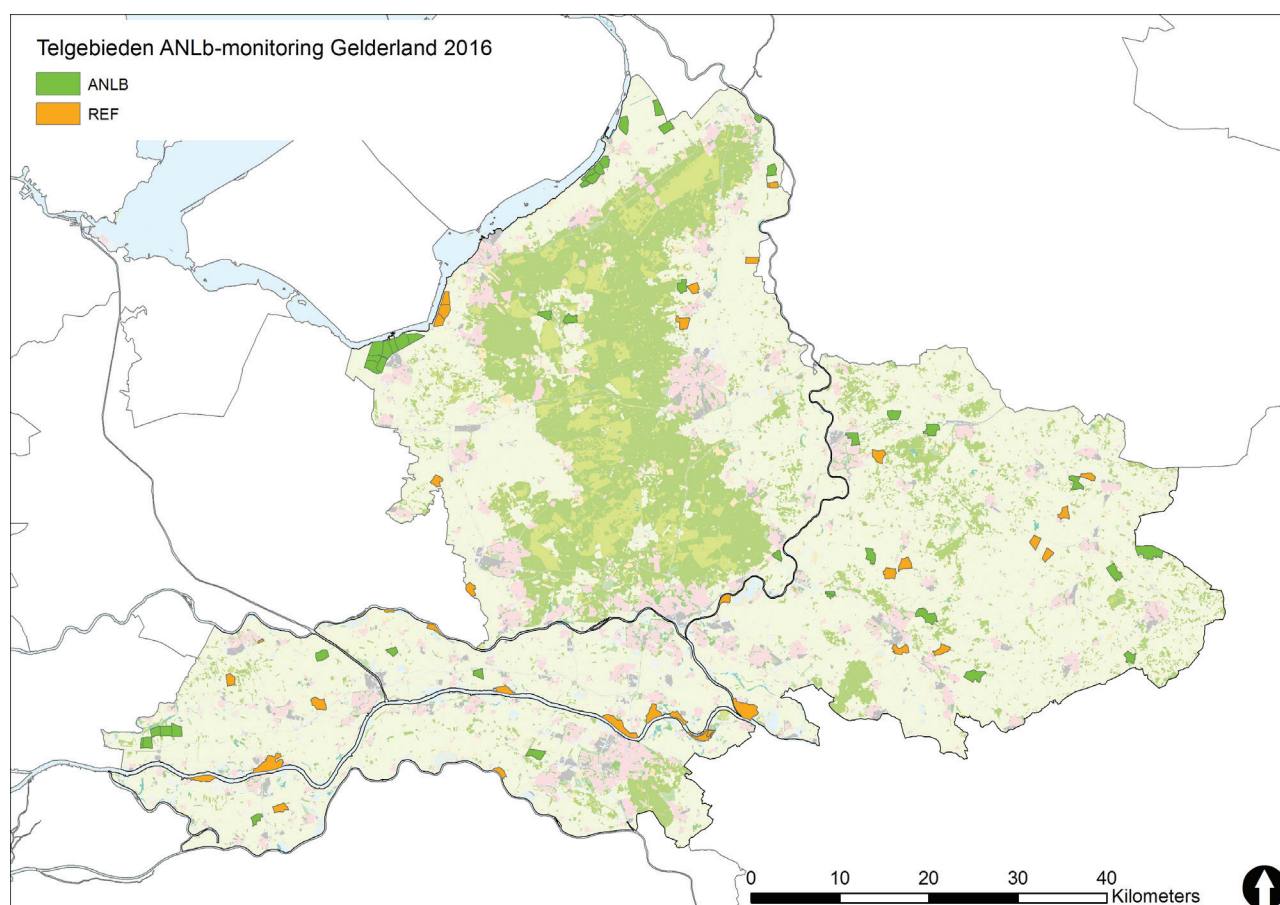
In 2016 zijn in verschillende gebieden in provincie Gelderland broedvogels geïnventariseerd ten behoeve van ANLb-monitoring (Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer). In dit rapport worden de resultaten van deze inventarisaties vastgelegd en worden de belangrijkste bevindingen beschreven, met daarbij een focus op de ANLb-doelsoorten.

Twee begrippen waar regelmatig naar verwezen wordt zijn 'beschikt gebied' en 'beleidsmonitoring'. Onder beschikt gebied wordt het gebied verstaan waarbinnen beheerovereenkomsten zijn afgesloten in het kader van ANLb, waarbij wordt aangenomen dat binnen het beschikt gebied het beheer van in-

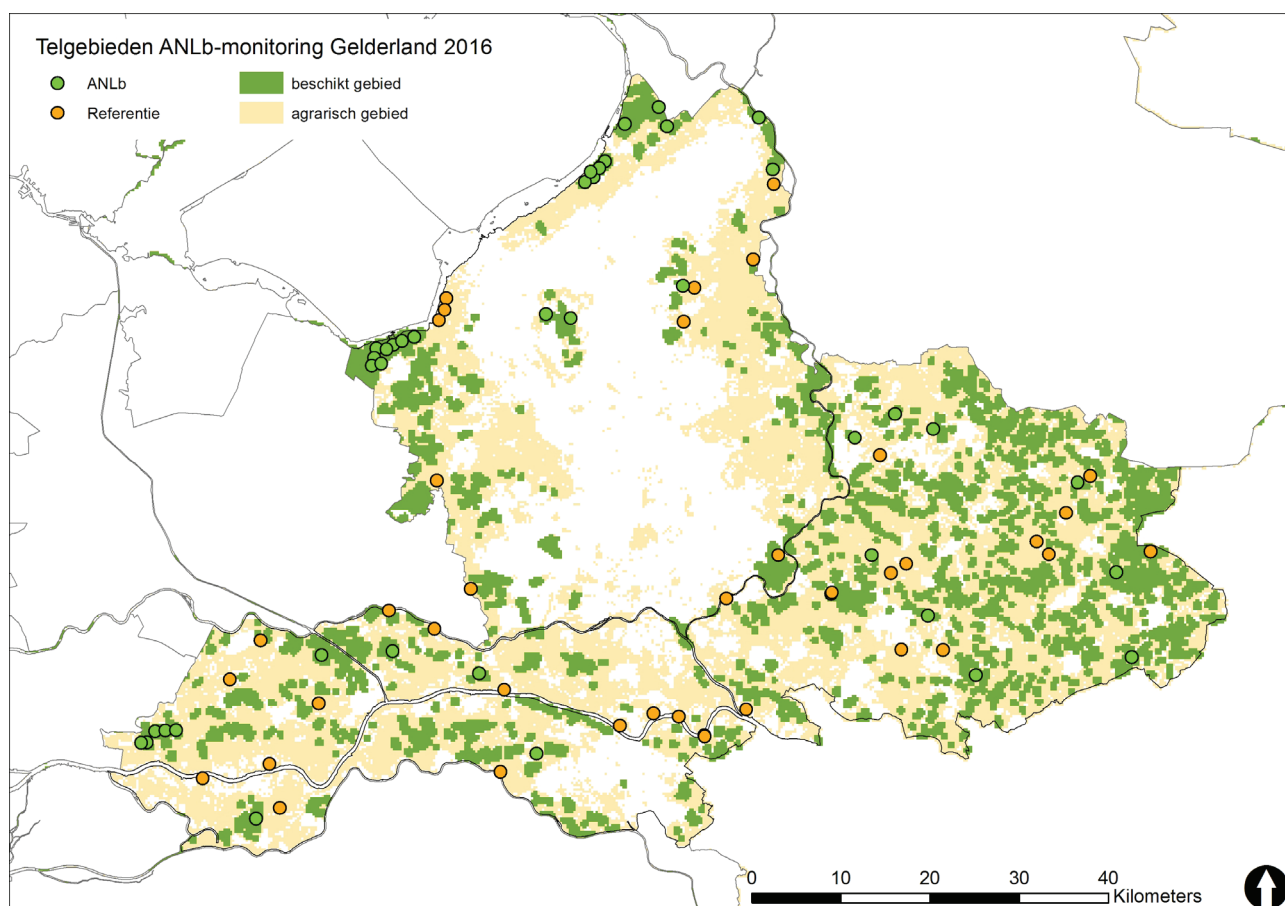
vloed zal zijn op het voorkomen en de aantalsontwikkeling van de doelsoorten. Bij beleidsmonitoring gaat het om een vergelijking tussen gebieden met en zonder ANLb. Tegelijk is voor monitoring van belang, dat proefvlakken langdurig gevolgd kunnen worden en dat ze representatief geacht kunnen worden voor een bepaald stratum (wel of niet beheerd). Daarvoor is van belang dat proefvlakken zo worden gekozen, dat ze op een plek liggen waarvan met zekerheid kan worden gesteld dat ze langere tijd in een van beide strata liggen. Er wordt gestreefd naar een totaal van 60 Gelderse proefvlakken per stratum (tabel 1), te bereiken binnen een termijn van drie jaren. Bij een kleiner aantal proefvlakken zal immers

Tabel 1. Streefaantallen proefvlakken in het kader van ANLb-monitoring in Gelderland; ref staat voor proefvlakken in referentiegebieden.

Onderdeel	ANLb	Ref
Bestaande Boerenlandvogelmeetnet Gelderland	35	26
Door vrijwilligers via Sovon (BMP-plots)	12	25
Extra t.b.v. ANLb-meetnet Gelderland	13	9
totaal	60	60

Figuur 1. Ligging en begrenzing van de in 2016 onderzochte ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland; ANLb-proefvlakken in groen, referentieproefvlakken in oranje.

Figuur 2. Ligging van de in 2016 onderzochte ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland ten opzichte van het beschikt gebied; ANLb-proefvlakken in groen, referentieproefvlakken in oranje.

de gevoeligheid van het meetnet voor veel van de doelsoorten onvoldoende zijn voor het doen van uitspraken over de jaarlijkse aantalsverandering binnen Gelderland.

In het eerste jaar – 2016 – waarin invulling werd gegeven aan de ANLb-monitoring in Gelderland zoals beschreven in deze rapportage, zijn in totaal 45 ANLb-proefvlakken (totale oppervlakte 5788,4 ha) en 35 referentieproefvlakken (4840,8 ha) geïnventariseerd (zie tabel 2 en figuren 1 en 2). De streefaantallen proefvlakken van 60 per stratum zijn dus nog niet gehaald. Bij het bereiken van de streefaantallen spelen twee aspecten een rol:

- 1) Een aantal voor ANLb-monitoring geschikte proefvlakken in het bestaande Boerenlandvogelmeetnet rouleert in een cyclus van drie jaren. Hierdoor zijn niet in elk jaar evenveel ANLb- en referentieproefvlakken in de selectie opgenomen. Bij een herijking van het boerenlandvogelmeetnet is het van belang om in de toekomst jaarlijks voldoende ANLb- en referentieproefvlakken op te gaan nemen.
- 2) Voor een aantal BMP-plots moeten nog vrijwilligers worden geworven. Het betreft onder meer 10 BMP-plots in Gelderland ten behoeve van het landelijke ANLb-meetnet. Binnen een termijn van drie jaren zullen de streefaantallen moeten worden gerealiseerd.

Tabel 2. Gerealiseerde aantallen proefvlakken in het kader van ANLb-monitoring in Gelderland in 2016; ref staat voor proefvlakken in referentiegebieden.

Onderdeel	ANLb	Ref
Bestaande Boerenlandvogelmeetnet Gelderland	27	18
Door vrijwilligers via Sovon (BMP-plots)	5	8
Extra t.b.v. ANLb-meetnet Gelderland	13	9
totaal	45	35

2. Werkwijze

2.1. Doelstelling

Het doel van de inventarisatie is het verzamelen van informatie over de verspreiding, aantallen, soorten-samenstelling en ontwikkeling van de vogelpopulatie in voor ANLb-monitoring relevante gebieden in Gelderland. Daarbij gaat het er enerzijds om in de tijd veranderingen in aantallen (trends) per soort te kunnen bepalen, en anderzijds om verschillen te kunnen vaststellen tussen ontwikkelingen binnen ANLb-gebieden en referentiegebieden.

2.2. Methode van veldwerk

Bij deze broedvogelinventarisatie is de uitgebreide territoriumkartering toegepast, conform de normen die zijn vastgelegd in de handleiding van het Broedvogel Monitoring Project (van Dijk & Boele 2011, Vergeer *et al.* 2016). Het veldwerk is uitgevoerd in de periode tussen eind maart en half juli 2016 en bestond uit ten minste vier bezoeken. Tijdens elke bezoekronde is rekening gehouden met welke soorten in die periode hun seizoenspiek hebben. In alle gebieden werden ten minste de 28 vogelsoorten van de ANLb-lijst onderzocht (zie tabel 3).

Tabel 3. Meetsoorten ANLb Gelderland (A, R, V: in beschikking collectief Achterhoek, Rivierenland, Veluwe)

Soortnaam	Leefgebied ANLb			Opmerkingen
	Open grasland	Natte dooradering	Droge dooradering	
Braamsluiper			A, V	
Geelgors			A, R, V	
Gele kwikstaart	V			
Graspieper	V			
Grauwe klauwier			A	
Grote Lijster			A, R, V	
Grutto	R, V			
Houtduif			A	
Kerkuil			A, R, V	Aanvullende gegevens uit Nestkaarten- en LSB-project
Kievit	R, V			
Kneu			A, R, V	
Koekoek		A, V		
Kwartelkoning	A, R, V			Aanvullende gegevens uit LSB-project
Patrijs			A, R	
Ransuil			A	
Ringmus			A, V	
Roek			A	
Scholekster	R, V			
Slobeend	V	V		
Spotvogel			A, R, V	
Steenuil			A, R, V	Aanvullende gegevens uit Nestkaarten- en LSB-project
Torenvalk			A, V	
Tureluur	R, V	A, V		
Veldleeuwerik	V			
Watersnip	V			
Wulp	R, V			
Zomertaling	V	V		
Zomertortel			A, R	

Voor de monitoring van enkele nacht-actieve soorten worden aanvullende gegevens aangewend uit het LSB-project en Nestkaartenproject. Het betreft Kerkuil, Kwartelkoning, Ransuil en Steenuil. Voor een goede vergelijking op het niveau van ANLb- en referentiegebied, is het nodig dat de exacte locaties van de territoria/nesten beschikbaar worden gesteld door de vrijwilligers die deelnemen aan de genoemde projecten. In de veelal grote telgebieden van het LSB vergt dat een extra inspanning; vaak wordt immers alleen een gebiedstotaal opgegeven.

2.3. Interpretatie en verwerking van gegevens

De waarnemingen zijn tijdens de inventarisatie in het veld genoteerd op kaarten (schaal 1:10.000) of tablet (veldcomputer). Na afloop van de tellingen zijn de gegevens ingevoerd in de online invoermodule, waarmee de waarnemingen automatisch geclusterd worden tot territoria, conform de BMP-richtlijnen. Van elke soort is hierdoor direct een territoriumkaart beschikbaar. Een groot voordeel van de online invoermodule is dat bewerkingen transparant en reproduceerbaar zijn. De werkwijze was verder zo veel mogelijk gelijk aan die in eerdere jaren ten behoeve van de vergelijkbaarheid.

De aantallen territoria per telgebied zijn opgenomen in het Netwerk Ecologische Monitoring, onderdeel BMP-project. Hierdoor zijn de gegevens ook toegankelijk in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB). De territoriumstippen zijn zowel bij Sovon, de Provincie Gelderland als in de NDFB gearchieveerd. Per stip zijn jaar, coördinaten, proefvlaknaam, soort en aantal vastgelegd.

2.4. Weer

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarnaast kunnen weersomstandigheden ook van invloed zijn op de aantallen broedvogels die in een bepaald gebied nestelen en het succes waarmee ze dat doen – denk aan verschillen in voedselbeschikbaarheid tussen natte en droge voorjaren). Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2016 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 4 zijn enkele variabelen samengevat.

Maart was vrij koud, zonnig en aan de droge kant en april vrij koud, nat en iets zonniger dan normaal. Opvallend was een gure periode in de tweede helft van april. Voor het opgroeien van weidevogelpulpen – in deze tijd van het jaar met name Kievit – zal dat ongunstig zijn geweest. De indruk bestaat dat het voedselaanbod behoorlijk achterbleef bij dat in warmere en vochtigere voorjaren. De omstandigheden verbeterden in mei. Het was toen juist zeer warm en vrij zonnig en er viel een normale hoeveelheid neerslag. Weidevogels met latere broedsels – denk aan Scholekster en Tureluur – zullen hiervan profiteren hebben. Juni verliep zeer nat, somber en warm. In buitendijkse gebieden in Gelderland was er een groot deel van juni sprake van ondergelopen uiterwaarden. Langs de IJssel zorgde dit onder andere voor opvallend hoge aantallen Porseleinhoentjes (Boele *et al.* 2018).

Tabel 4. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren en neerslaghoeveelheid) in de periode maart-juli 2016, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde 1981-2010.

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2016	Ref	2016	Ref	2016	Ref
Maart	5,4	6,2	148	125	54	68
April	8,7	9,2	195	178	62	44
Mei	14,5	13,1	232	213	54	61
Juni	16,8	15,6	163	201	118	68
Juli	18,4	17,9	223	211	52	78

3. Resultaten

In 2016 zijn in totaal 80 proefvlakken in ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland geïnventariseerd (45 ANLb- en 35 referentieproefvlakken). In totaal betrof het 10.629,2 hectare. De namen, nummers en oppervlaktes van deze gebieden zijn opgenomen in bijlage 1. In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisaties gepresenteerd.

3.1. Resultaten 2016

In de 80 onderzochte gebieden werden in totaal 3.149 territoria vastgesteld van de 28 doelsoorten. De talrijkste soorten waren achtereenvolgens Kievit

(1.006 territoria), Houtduif (426), Grutto (390) en Graspieper (301). Van de volgende doelsoorten werden geen territoria vastgesteld: Grauwe Klauwier, Kwartelkoning, Ransuil en Zomertortel. In tabel 5 wordt voor de 28 doelsoorten het aantal territoria en de dichtheid per 100 ha weergegeven, inclusief het onderscheid tussen ANLb-proefvlakken en referentieproefvlakken.

Enige aanvullende informatie over het voorkomen van Kerk- en Steenuil en Kwartelkoning in Gelderland, afkomstig van onder meer werkgroepen gericht op deze soorten, wordt gegeven in de soortbesprekingen in paragraaf 3.2.

Tabel 5. Aantallen en dichtheden in de in 2016 onderzochte ANLb-telgebieden in Gelderland.

	Alle plots (10629,2 ha)		ANLb-plots (5788,4 ha)		REF-plots (4840,8 ha)	
	Terr	terr/100 ha	terr	terr/100 ha	terr	terr/100 ha
Braamsluiper	14	0,1	4	0,1	10	0,2
Geelgors	28	0,3	23	0,4	5	0,1
Gele Kwikstaart	125	1,2	75	1,3	50	1,0
Graspieper	301	2,8	116	2,0	185	3,8
Grauwe Klauwier	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Grote Lijster	40	0,4	17	0,3	23	0,5
Grutto	390	3,7	361	6,2	29	0,6
Houtduif	426	4,0	223	3,9	203	4,2
Kerkuil	2	0,0	1	0,0	1	0,0
Kievit	1006	9,5	770	13,3	236	4,9
Kneu	134	1,3	45	0,8	89	1,8
Koekoek	32	0,3	7	0,1	25	0,5
Kwartelkoning	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Patrijs	13	0,1	4	0,1	9	0,2
Ransuil	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ringmus	35	0,3	25	0,4	10	0,2
Roek	10	0,1	10	0,2	0	0,0
Scholekster	104	1,0	67	1,2	37	0,8
Slobeend	38	0,4	30	0,5	8	0,2
Spotvogel	39	0,4	22	0,4	17	0,4
Steenuil	4	0,0	3	0,1	1	0,0
Torenavalk	7	0,1	3	0,1	4	0,1
Tureluur	282	2,7	234	4,0	48	1,0
Veldleeuwerik	82	0,8	71	1,2	11	0,2
Watersnip	3	0,0	1	0,0	2	0,0
Wulp	26	0,2	11	0,2	15	0,3
Zomertaling	8	0,1	4	0,1	4	0,1
Zomertortel	0	0,0	0	0,0	0	0,0

3.2. Soortbesprekingen

Hieronder wordt in alfabetische volgorde voor elke onderzochte soort een korte toelichting gegeven van de belangrijkste resultaten van de inventarisatie van 2016. Daarbij wordt per soort eerst kort ingegaan op het landelijke beeld en de situatie in Gelderland.

Braamsluiper (14 territoria - 4 ANLb, 10 Ref)

Braamsluiers zijn het talrijkst in duingebieden met doornstruwelen en kleinschalig boerenland met veel heggen op kleigronden. Aaneengesloten bosgebieden worden gemeden. In stedelijk gebied bewoont de soort (schaars) parken en tuinen. In de lage delen van het land wist de Braamsluiper sinds ca. 1975 te profiteren van toegenomen beplanting in voorheen open gebied. Op de hoge gronden, daarentegen, ging broedgelegenheid verloren bij onder andere ruilverkavelingen. De soort trekt in zuidoostelijke richting weg en heeft mogelijk te lijden onder catastrofale droogtes in Oost-Afrika. In Gelderland schommelt het aantal broedparen sinds 1990 enigszins. Van een duidelijke toe- of afname is geen sprake. Met slechts 14 territoria verspreid over acht proefvlakken was de soort in 2016 mager vertegenwoordigd in de ANLb-monitoringsgebieden. De referentieproefvlakken scoorden iets beter dan de ANLb-proefvlakken.

Geelgors (28 territoria - 23 ANLb, 5 Ref)

Geelgorzen broeden tegenwoordig vrijwel uitsluitend op de hoge zandgronden. Ze bewonen hier heide met opslag, bosranden en jonge aanplant, naast kleinschalig boerenland met veel akkers. De verspreiding kromp sinds ongeveer 1975 in oostelijke richting in. De soort is inmiddels verdwenen uit West-Nederland, waar hij lokaal nog een algemene broedvogel was tot halverwege de twintigste eeuw. Ook in Midden-Nederland en delen van de zandgronden namen de aantallen aanvankelijk af. Meer recent neemt de Geelgors echter (sterk) toe in het noordoosten van het land. In Gelderland is de soort relatief goed vertegenwoordigd, behalve in het rivierengebied. Wat opvalt is dat in 2016 aanzienlijk meer Geelgorzen voorkwamen in de ANLb-proefvlakken dan in de referentieproefvlakken. Dit weerspiegelt hoogstwaarschijnlijk de kleinschaligheid van het boerenland en de aanwezigheid van heggen, houtwallen, etc.

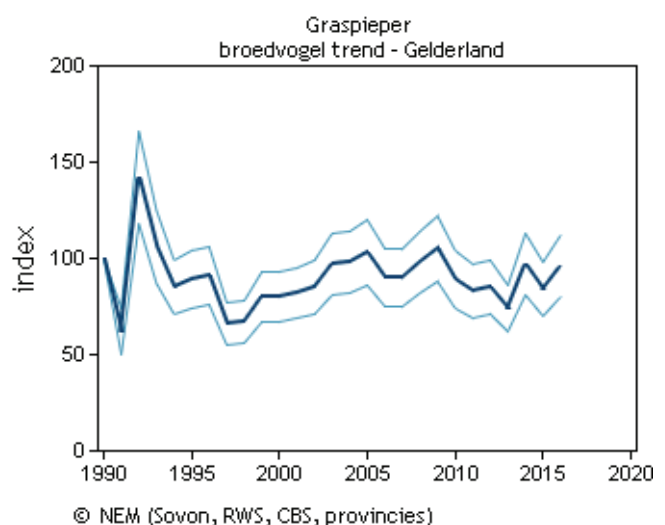
Gele kwikstaart (125 territoria - 75 ANLb, 50 Ref)

De Gele Kwikstaart is tegenwoordig vooral een akkervogel. Hij bereikt de hoogste dichtheden in open akkerland op kleigronden, met name in Noord- en Zuidwest-Nederland en hier en daar in het rivierengebied en Flevoland. De soort is grotendeels verdwenen uit de graslanden, die tot enkele tientallen jaren geleden de favoriete broedbiotoop vormden.

Het voorkomen aldaar blijft nagenoeg beperkt tot gebieden met een aangepast beheer. De landelijke aantallen vertonen opmerkelijke schommelingen die deels te maken hebben met de neerslaghoeveelheden in de Sahel, het overwinteringsgebied. Op de langere termijn is onduidelijk in hoeverre de sterke afname in graslanden is gecompenseerd door toename op bouwland. De aantallen in Gelderland sinds 1990 vertonen jaarlijkse schommelingen, al is er over het geheel genomen sprake van een afname. In de ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 tamelijk goed vertegenwoordigd. De dichtheden in de ANLb- en referentieproefvlakken ontlieden elkaar weinig.

Graspieper (301 territoria - 116 ANLb, 185 Ref)

Graspiepers in boerenland broeden vooral in gebieden met een hoog aandeel bouwland en een grote lengte aan dijken en slootranden; hoge dichtheden in graslandgebieden komen tegenwoordig alleen nog voor bij wat extensiever grondgebruik. Ze nestelen ook in open heide- en duingebieden, op kwelders/schorren en in stedelijk gebied soms op braakliggende gronden. De verspreiding nam sinds 1975 duidelijk af in kleinschalige en verstedelijkte landschappen. De landelijke aantallen schommelen, met inzinkingen na winters die tot diep in de Zuidwest-Europese overwinteringsgebieden doordringen. In Gelderland is de stand tamelijk stabiel (zie figuur 3). In de ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 tamelijk goed vertegenwoordigd, met in totaal 301 territoria verdeeld over 38 proefvlakken. Opvallend is vooral de tamelijk hoge dichtheid in de referentieproefvlakken, al is die vooral te danken aan twee proefvlakken met hoge aantallen (40 territoria in 3520 Gendtse Veer en 37 in 6025 Oosterhoutse Waarden).

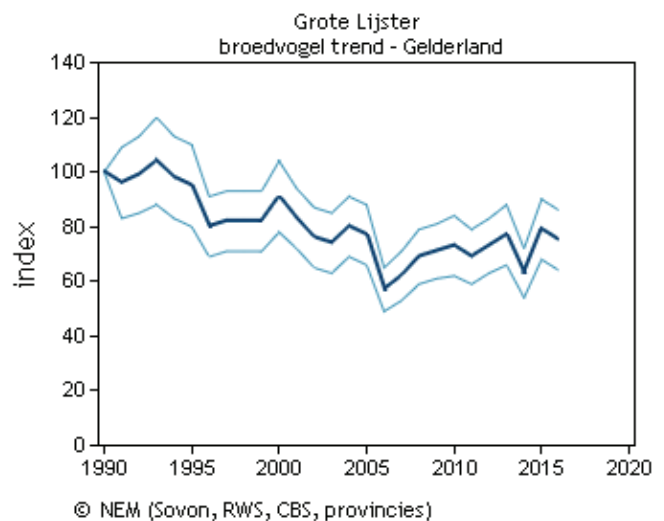
Figuur 3. Trend van de Graspieper als broedvogel in Gelderland.

Grauwe klauwier (0 territoria)

Het merendeel van de Nederlandse Grauwe Klauwieren broedt in structuurrijke heide- en veengebieden en in kleinschalig agrarisch landschap. De verspreiding kent zwaartepunten in Drenthe, delen van de Veluwe en Zuid-Limburg. De oorspronkelijk ruime verspreiding in de duinstrook, inclusief de Waddeneilanden, was omstreeks 1985 nagenoeg opgelost; pas rond 2010 begon de soort zich hier weer mondjesmaat te vestigen. Ook op de hoge gronden kwam de Grauwe Klauwier in de eerste helft van de twintigste eeuw veel verspreider voor dan tegenwoordig, ondanks enig recent herstel. De Nederlandse broedpopulatie telde begin twintigste eeuw mogelijk enkele duizenden paren, maar nam na 1950 scherp af naar een dieptepunt van rond 100 paren in 1985, voor een groot deel gehuisvest in één reservaat (Bargerveen, Drenthe). De afname is het gevolg van een enorme verarming van het insectenleven (voedsel) in zowel natuurgebieden als agrarische landschappen, verergerd door het verdwijnen van kleine landschapselementen. Het recente deelherstel naar enkele honderden paren houdt verband met lokaal gunstig terreinbeheer maar is ook onderdeel van een internationaal proces. 2016 was een goed jaar voor Grauwe Klauwier in Nederland, met de hoogste presentie sinds 1990 (Boele *et al.* 2018). In Gelderland is het echter nog steeds een zeldzame broedvogel. Hij komt met name voor op heidevelden en hoogvenen op de Veluwe en in de Achterhoek. In 2015 werd de landelijke populatie geschat op 400-470 broedparen, waarvan een aanzienlijk deel in Drenthe. In geen van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werden in 2016 territoria van Grauwe Klauwier waargenomen.

Grote Lijster (40 territoria - 17 ANLb, 23 Ref)

Grote Lijsters ontbreken alleen in grote open en bijna boomloze gebieden in West- en Noord-Nederland, en zijn schaars in stedelijk gebied. De kleinschalige landschappen en bosrijke delen van de hogere zandgronden zijn het dichtst bezet. Rond 1930 was de Grote Lijster alleen in enkele delen van het land een (schaarse) broedvogel. De vestiging en uitbreiding elders hielden ruim een halve eeuw aan. Inzinkingen in de stand traden op na winters waarbij strenge vorst tot diep in Zuidwest-Europa doordrong. Sinds ongeveer 1995 nemen de landelijke aantallen gestaag af. Onlangs is de soort zelfs geplaatst op de Rode Lijst (van Kleunen *et al.* 2017). Het verlies van voedselgebieden zal daarbij meespelen: op de hoge gronden zijn vele graslanden verdroogd of omgezet in maïs. Ook in Gelderland is er sprake van een lichte afname sinds 1990 (zie figuur 4). Met 40 territoria in de ANLb-monitoringsgebieden in 2016 was het een tamelijk schaarse verschijning. De referentieproefvlakken

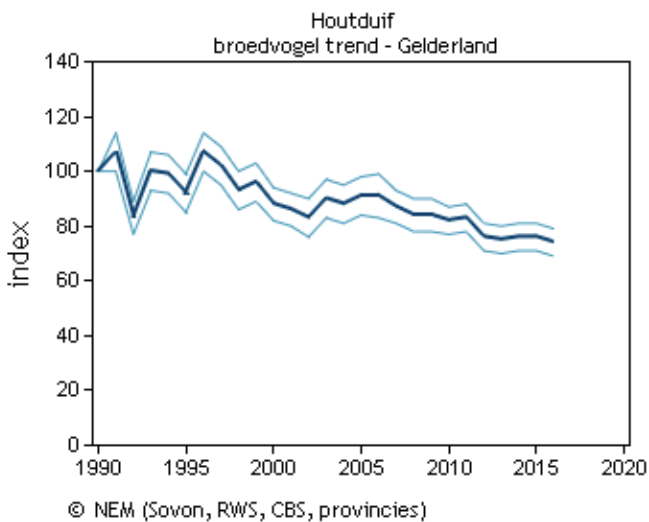

Figuur 4. Trend van de Grote Lijster als broedvogel in Gelderland.

scoorden iets beter dan de ANLb-proefvlakken, maar het verschil in absolute aantallen is betrekkelijk gering.

Grutto (390 territoria - 361 ANLb, 29 Ref)

De Grutto broedt in open graslanden in het lage deel van Nederland. De hoogste dichtheden komen voor op vochtige tot natte klei- en veengronden, met concentraties in Friesland, de Kop van Overijssel, Noord-Holland benoorden het Noordzeekanaal en het Groene Hart. Op de hoge gronden is de soort schaars, langs de Grote Rivieren alleen plaatselijk vrij talrijk. Rond 1975 waren er in Nederland nog 120.000 broedparen, ondanks enige afname. Deze afname heeft doorgezet, waarbij Hoog-Nederland nagenoeg ontruimd werd en de soort in grote delen van Laag-Nederland alleen in gebieden met een beheersovereenkomst floreert. Hoewel ook andere factoren meespelen, blijken ontwikkelingen in de agrarische sector funest voor Grutto's, met ontwatering en vroeg maaien als belangrijke factoren. Daarmee heeft de Nederlandse broedpopulatie, die binnen Europa de grootste is, sterk aan belang ingeboet. Met 390 territoria verspreid over 34 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden in 2016 behoorde de Grutto wel tot de talrijkste van de doelsoorten. Het verschil in voorkomen tussen de ANLb- en de referentieproefvlakken was groot. In de eerstgenoemde gebieden bedroeg de gemiddelde dichtheid 6,2 territoria per 100 ha en in de laatstgenoemde slechts 0,6 territoria per 100 ha. Het hoge gemiddelde voor de ANLb-proefvlakken komt voor een belangrijk deel op het conto van de in Arnhemse gelegen proefvlakken – een van de belangrijkste kerngebieden van de Grutto in Gelderland.

Figuur 5. Trend van de Houtduif als broedvogel in Gelderland.

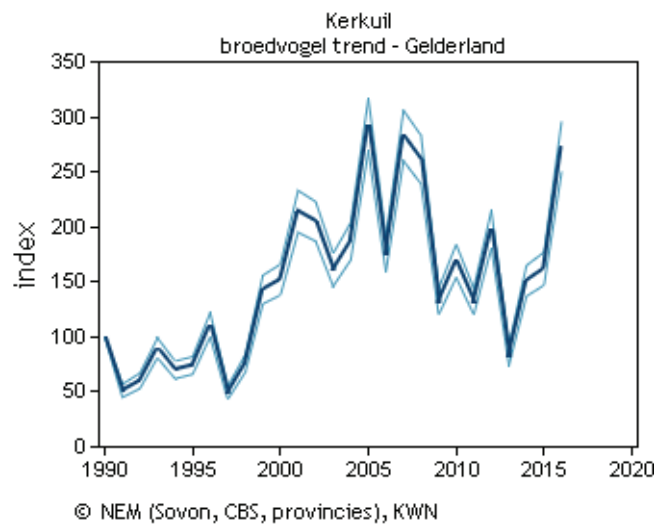
Houtduif (426 territoria - 223 ANLb, 203 Ref)

Houtduiven ontbreken alleen in de meest boomloze landschappen. De dichtheden zijn het hoogst in kleinschalig agrarisch cultuurland en stedelijk gebied. In grote bosgebieden is de Houtduif vaak schaars. Sinds ongeveer 1975 namen de aantallen in bossen en soms ook cultuurland op de zandgronden af. Vermindering van voedselaanbod, onder andere door de omschakeling van graanteelt op maïsbouw, was de vermoedelijk belangrijkste factor. Tegelijkertijd namen de aantallen in stedelijk gebied sterk toe. De soort is hier tegenwoordig een van de talrijkste broedvogels. Hij is de Turkse Tortel, die stedelijk gebied eerder koloniseerde, in veel gebieden voorbijgestreefd. Met 426 territoria verspreid over 55 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden in 2016 behoorde de Houtduif tot de talrijkste van de doelsoorten. Uitgesproken verschillen tussen ANLb- en referentieproefvlakken werden niet vastgesteld. Proefvlakken met meer dan 15 territoria waren geen uitzondering.

Kerkuil (2 territoria - 1 ANLb, 1 Ref)

Kerkuilen broeden in het hele land in agrarisch gebied, incidenteel ook in steden. De dichtheden zijn het hoogst in delen van Noordoost- en Oost-Nederland en het laagst in de Randstad. De jaarlijkse aantallen variëren enorm als gevolg van fluctuaties in het voedselaanbod - vooral Veldmuizen - en sterfte; deze kan groot zijn in sneeuwrijke winters maar ook bij aanhoudend koud, winderig en nat weer. De landelijke stand klapte begin jaren zestig in als gevolg van de strengste winter van de twintigste eeuw. Herstel werd vooralsnog gefnuikt door intensivering van agrarisch grondgebruik en het verdwijnen van nestgelegenheid. Intensieve nestbescherming en series van zachte winters brachten de

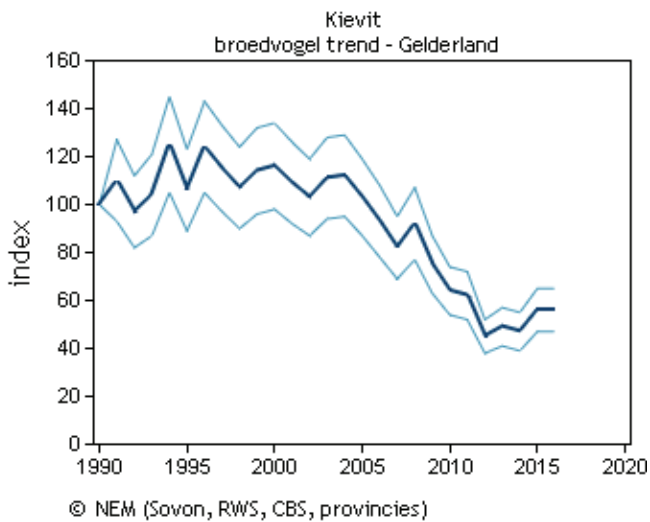
stand terug op het oorspronkelijke peil. Rond 2010 nestelden er in daljaren ten minste 1500 paren en in topjaren rond 3000. In slechts 2 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werd in 2016 tijdens de reguliere ANLb-inventarieringen een territorium vastgesteld. De Kerkuilenwerkgroep Nederland registreerde echter de volgende aantallen territoria in 2016: 168 op de Veluwe, 173 in Achterhoek-Liemers, 139 in Achterhoek-Noord, 102 in Utrecht & Betuwe-West (deels in Gelderland) en 55 in Betuwe-Oost. Relatief veel van de gegevens betreffen totaalaantallen voor omvangrijke telgebieden. Om nadere analyses mogelijk te maken – bijvoorbeeld hoeveel territoria er in ANLb- en referentiegebieden liggen – zijn detailgegevens nodig. Vrijwilligers worden dan ook opgeroepen om de territoria nauwkeurig in te tekenen en door te geven.

Figuur 6. Trend van de Kerkuil als broedvogel in Gelderland.

Kievit (1006 territoria - 770 ANLb, 236 Ref)

De Kievit ontbreekt alleen in zwaar beboste gebieden en stedelijke bebouwing. Hij bereikt de hoogste dichtheden in Laag-Nederland in vochtige open graslanden en in Hoog-Nederland in boerenland met een afwisseling van maïsland en gras. Lange tijd wist de Kievit zich aan te passen aan veranderingen in de landbouw. Daardoor breidde hij zijn broedgebied in de eerste helft van de twintigste eeuw uit over delen van Hoog-Nederland. Vanaf ongeveer 1990 nemen de aantallen af in het hele land. De steeds intensievere bedrijfsvoering in agrarisch cultuurland is de hoofdoorzaak, met verlies aan broedgebieden door stadsuitbreiding, nestpredatie en andere factoren als nevenoorzaken. Figuur 7 toont dat de soort ook in Gelderland sterk onder druk staat, al bleven de aantallen de laatste vier jaren ongeveer gelijk. Met 1006 territoria verspreid over 65 van de Gelderse

Figuur 7. Trend van de Kiewit als broedvogel in Gelderland.

ANLb-monitoringsgebieden in 2016 was de Kiewit de talrijkste van de doelsoorten. Het verschil in voorkomen tussen de ANLb- en de referentieproefvlakken was behoorlijk groot. In de eerstgenoemde gebieden bedroeg de gemiddelde dichtheid 13,3 territoria per 100 ha en in de laatstgenoemde slechts 4,9 territoria per 100 ha. Het hoge gemiddelde voor de ANLb-proefvlakken komt – net als bij Grutto – voor een belangrijk deel op het conto van de in Arkemheen gelegen proefvlakken.

Kneu (134 territoria - 45 ANLb, 89 Ref)

Kneuen komen in grote delen van het land voor, maar zijn het talrijkst in gebieden met veel bouwland en kruidenvegetaties in Noord-Nederland, Flevoland en Zeeland. Aaneengesloten bos wordt gemeden. Het voorkomen in stedelijk gebied is doorgaans schaars en voorbehouden aan nieuwbouwwijken met veel groen. De landelijke verspreiding veranderde weinig sinds 1975. De aantallen kelderden echter. Efficiëntere landbouwmethoden zorgden voor voedselgebrek en verminderde nestgelegenheid. In Gelderland bleef de Kneu als broedvogel echter verrassend stabiel. In de ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 redelijk goed vertegenwoordigd, met in totaal 134 territoria verdeeld over 35 proefvlakken. Opvallend is dat de referentieproefvlakken beter scoorden dan de ANLb-proefvlakken.

Koekoek (32 territoria - 7 ANLb, 25 Ref)

De Koekoek is wijd verbreid in Nederland, maar is nergens talrijk. Hij bereikt de hoogste dichtheden in moerasgebieden en hier en daar in kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. De dichtheid hangt af van het aanbod aan waardvogels. Ieder vijfde specialiseert zich immers op een enkele waardvogelsoort, al legt ze soms ook eieren bij andere soorten.

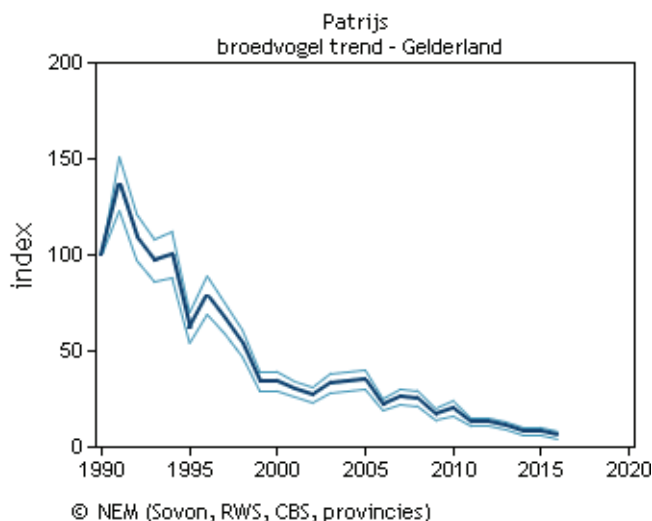
Tegenwoordig vormen Kleine Karekiet, Heggenmus, Graspieper, Witte en Gele Kwikstaart de belangrijkste waardvogels. De stand nam sinds 1985 (en vermoedelijk eerder) flink af. Afname van veel waardvogelsoorten en voedsel (vooral rupsen) spelen daarbij een hoofdrol. In de ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 een schaarse verschijning, met in totaal 32 territoria verdeeld over 20 proefvlakken. In de meeste gevallen ging het om 1 of 2 territoria per proefvlak; uitschieters waren er nauwelijks. Opvallend is dat de referentieproefvlakken beter scoorden dan de ANLb-proefvlakken.

Kwartelkoning (0 territoria)

De Kwartelkoning nestelt meestal in extensief gebruikt hooiland langs rivieren en in beekdalen, vooral in Groningen echter ook in akkerland. Hij was ooit een bekende broedvogel in grote delen van het land, maar bleek niet opgewassen tegen de moderne landbouw. De huidige in grasland nestelende Kwartelkoningen concentreren zich dan ook vooral in natuurterreinen, en krijgen doorgaans alleen een kans op succesvol broeden bij afspraken over later maaien. In akkers hebben vooral vestigingen in wintertarwe kans op succes. De jaarlijks vastgestelde aantallen variëren enorm. Ringterugmeldingen suggereren dat een deel van de vogels ook in volgende jaren naar ons land terugkeert, maar de grote fluctuaties lijken vooral gevolg van grootschalige influxen. Die kunnen ontstaan vanwege gunstige omstandigheden bij ons (natte jaren met verlate maaidata), slechte omstandigheden elders (overstromingen), of vallen samen met jaren met een hoog populatieniveau. De opleving vanaf 1997 wordt toegeschreven aan een toename van de populatie als geheel, veroorzaakt door het op grote schaal beschikbaar komen van tijdelijke habitat na de politieke en landbouwkundige omwentelingen in Oost-Europa. Gezien de afname van piekaantallen bij ons en in omliggende landen lijken die hoogtijdagen voorbij. Met 130-140 territoria was 2016 een vrij mager jaar voor de Kwartelkoning in Nederland. De meeste werden gevonden in Groningen en Drenthe en slechts een enkeling in het rivierengebied, waarschijnlijk (mede) omdat de uiterwaarden erg nat waren. In Gelderland komt de soort vooral voor langs de rivieren, maar de laatste jaren stellen de aantallen weinig voor. In 2016 werden er in totaal 10 geteld in Gelderland, maar niet één daarvan bevond zich in de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden.

Patrijs (13 territoria - 4 ANLb, 9 Ref)

Patrijzen zijn gebonden aan halfopen tot open boerenland, met een voorkeur voor akkers. Op de zand- en kleigronden van Zuid-Nederland komt deze soort nog betrekkelijk ruim verspreid voor. De dichtheden per vierkante kilometer zijn er echter

Figuur 8. Trend van de Patrijs als broedvogel in Gelderland.

gewoonlijk laag. De verspreiding in het noorden van het land is nogal verbrokken en de dichtheden zijn er nog lager. Rond 1975 was de Patrijs nog een talrijke broedvogel in het grootste deel van het land, hoewel er al sprake was van afname. Sindsdien is 90% van het aantal verdwenen en zijn grote delen van vooral Midden- en Noordoost-Nederland verlaten. Gelderland vormt wat dat betreft geen uitzondering (zie figuur 8). De afname, die in heel West-Europa plaatsvindt, valt samen met intensivering van de landbouw. Schaalvergroting, veranderde gewaskeuze, gebruik van bestrijdingsmiddelen en andere factoren beroofden de Patrijzen van broedplekken, schuilplaatsen en voedsel. In de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 een zeldzame verschijning, met in totaal 13 territoria verdeeld over 10 proefvlakken.

Ransuil (0 territoria)

Ransuilen broeden in allerlei landschappen maar mijden grote bossen, boomloze gebieden en steden. De dichtheden zijn vrijwel overal laag, hoewel de aanwezigheid lastig vast te stellen is. De stand is sterk afgenomen sinds ongeveer 1985, ook in Gelderland (zie figuur 9). De soort verdween uit de grote bossen op de zandgronden, waar hij voorheen een normale broedvogel was. Hierbij speelt intensieve predatie op jonge en oude Ransuilen door Haviken een belangrijke rol. Bovendien wordt het agrarisch cultuurlandschap dermate intensief benut dat florerende (veld)muizenpopulaties een uitzondering worden, een uitzonderlijk jaar daargelaten. Lokaal werd nestgelegenheid schaars door afnemende aantallen Zwarte Kraaien en Eksters (nestleveranciers). Wellicht kan het aanbieden van kunstnesten enige compensatie bieden op plaatsen waar nestgelegenheid is verdwenen ([Ransuil
broedvogel trend - Gelderland

© NEM \(Sovon, RWS, CBS, provincies\)](http://brabantslandschap.nl/ac-</p>
</div>
<div data-bbox=)

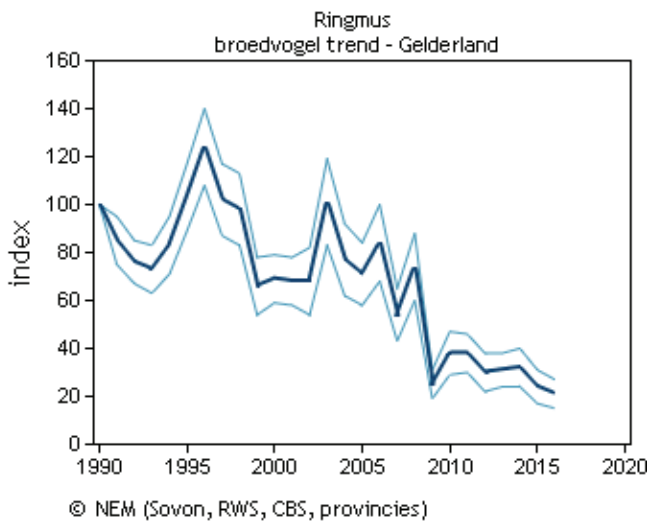
Figuur 9. Trend van de Ransuil als broedvogel in Gelderland.

tueel/nieuws/ransuilen-bezetten-nieuwe-kunstnesten/). In geen van de in 2016 onderzochte Gelderse ANLb- en referentieproefvlakken werden Ransuilen waargenomen. Relatief veel van de gegevens, die via andere projecten binnenkomen en gebruikt worden voor onder meer trendberekeningen, betreffen totaal aantallen voor (omvangrijke) telgebieden. Om nadere analyses mogelijk te maken – bijvoorbeeld hoeveel territoria er in ANLb- en referentiegebieden liggen – zijn detailgegevens nodig. Vrijwilligers worden dan ook opgeroepen om de territoria nauwkeurig in te tekenen en door te geven.

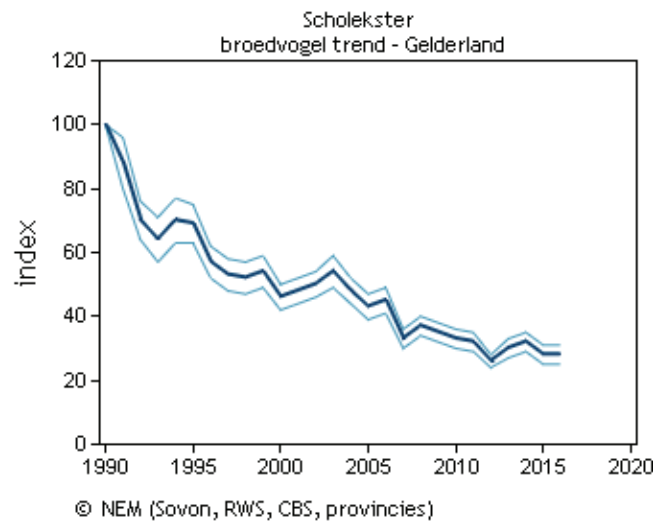
Ringmus (35 territoria - 25 ANLb, 10 Ref)

Ringmussen broeden vooral in kleinschalig boerenland met relatief veel bouwland. Ze mijden grote bossen en zeer open gebied, en bewonen in steden alleen de randen. De verspreiding kende de afgelopen tientallen jaren zowel uitbreiding (drooggelegde IJsselmeerpolders) als inkrimping (vooral West-Nederland). De aantallen namen in de jaren zestig en zeventig in sommige biotopen toe (duinen, bos), maar kenden sindsdien in heel Nederland een sterke afname. Deze wordt grotendeels veroorzaakt door efficiëntere bedrijfsvoering in de landbouw, leidend tot voedselgebrek en krapte aan nestgelegenheid. Ook in Gelderland is sinds 1990, en in het bijzonder sinds 2008, sprake van een afname (zie figuur 10). In de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 een schaarse verschijning, met in totaal 35 territoria verdeeld over 20 proefvlakken. In de meeste gevallen ging het om 1 tot 3 territoria per proefvlak; uitschieters waren er nauwelijks. De ANLb-proefvlakken scoorden iets beter dan de referentieproefvlakken, wat suggereert dat de soort daar weet te profiteren van de aanwezigheid van heggen, houtwallen, etc.

Figuur 10. Trend van de Ringmus als broedvogel in Gelderland.

Figuur 11. Trend van de Scholekster als broedvogel in Gelderland.

Roek (10 territoria - 10 ANLb, 0 Ref)

Door vervolging en onopzettelijke vergiftiging (landbouwbestrijdingsmiddelen) was de Nederlandse stand rond 1970 op een dieptepunt, maar herstelde zich in de periode daarna. Vanaf ongeveer 2000 nemen de aantallen licht af, deels als gevolg van verstoring in verband met overlast en vermeende schade. Door verstoring neigen voorheen grote kolonies ertoe zich over meerdere locaties te verspreiden. De bijna 900 kolonies bestaan meestal uit enkele tientallen tot een honderdtal nesten, de grootste tellen rond 1000 nesten. Zo'n 80% van de Roeken broedt in Gelderland, Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Friesland. Vestigingen in het westen van het land, in het verleden niet ongevoel, zijn momenteel schaars maar nemen weer toe. In de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werden in 2016 slechts twee kleine kolonies aangetroffen. Een groter aantal gebieden wordt echter wel door de soort bezocht om te foerageren (er zijn meerdere kolonies net buiten de grenzen van het onderzoeksgebied). In totaal werden er in Gelderland 208 Roekenkolonies vastgesteld; het totale aantal nesten bedroeg bijna 9200 en lag ruim 5% lager dan in 2015 (van Bruggen 2017).

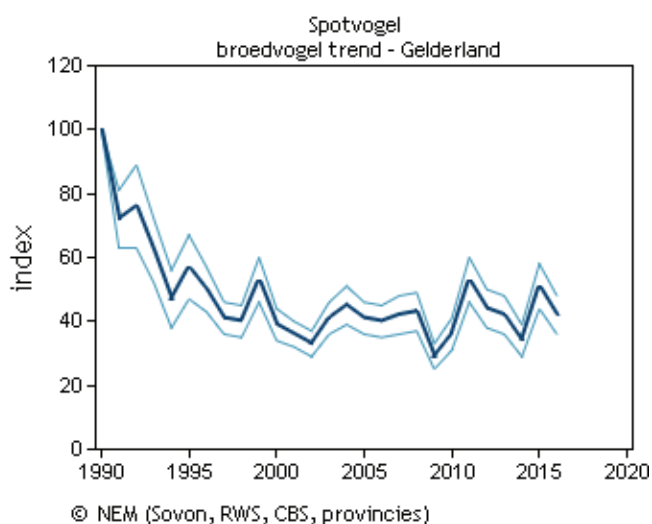
Scholekster (104 territoria - 67 ANLb, 37 Ref)

Scholeksters broeden in natuurgebieden, boerenland en bebouwing en ontbreken alleen in bosrijke streken en kleinschalig cultuurlandschap. De verreweg hoogste dichtheden zijn te vinden in het westen en noorden van het land, vooral op kwelders maar meer regionaal ook in open polders met een afwisseling van gras- en bouwland. De Scholekster breidde zijn broedgebied in de twintigste eeuw sterk uit richting het binnenland. Sinds ongeveer 1985 nemen de aantallen sterk af. De oorzaken daarvoor liggen zowel in de broedtijd als winter. Broedvogels bren-

gen vooral in het intensief gebruikte boerenland te weinig jongen groot, terwijl overwinteraars kampen met voedselgebrek. Ook de Gelderse populatie staat onder druk; sinds 1990 nemen de aantallen gestaag af (zie figuur 11). In de ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 desondanks betrekkelijk goed vertegenwoordigd, met in totaal 104 territoria verdeeld over 50 proefvlakken. De ANLb-proefvlakken herbergden gemiddeld hogere dichtheden dan de referentieproefvlakken, maar de verschillen waren minder uitgesproken dan bij bijvoorbeeld de Kievit. Het voorkomen van de Scholekster kent ook minder duidelijke clusters; meer dan 4 territoria per proefvlak waren al uitzonderlijk.

Slobeend (38 territoria - 30 ANLb, 8 Ref)

De Slobeend is een karakteristieke broedvogel van vochtige graslanden in het lage deel van het land inclusief het rivierengebied. De hoogste dichtheden zijn te vinden in de veenweidegebieden. Op de hoge gronden is hij veel schaarser. Lange tijd leek de Slobeend zich goed te kunnen handhaven in het Nederlandse landschap, enige afname in bijvoorbeeld de duinen (door verdroging) ten spijt. Sinds ongeveer 1990 nemen de landelijke aantallen echter af en is deze eend vooral op de hoge gronden op veel plaatsen verdwenen. De afname zal op zijn minst deels een gevolg zijn van verlaging van waterpeilen en andere veranderingen in het steeds intensiever gebruikte boerenland. Met 38 territoria verspreid over 19 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden in 2016 was de Slobeend tamelijk schaars. Het verschil in voorkomen tussen de ANLb- en de referentieproefvlakken is behoorlijk groot, al komt dit voor een belangrijk deel op het conto van de in Arnhemheen gelegen weidevogelrijke proefvlakken.

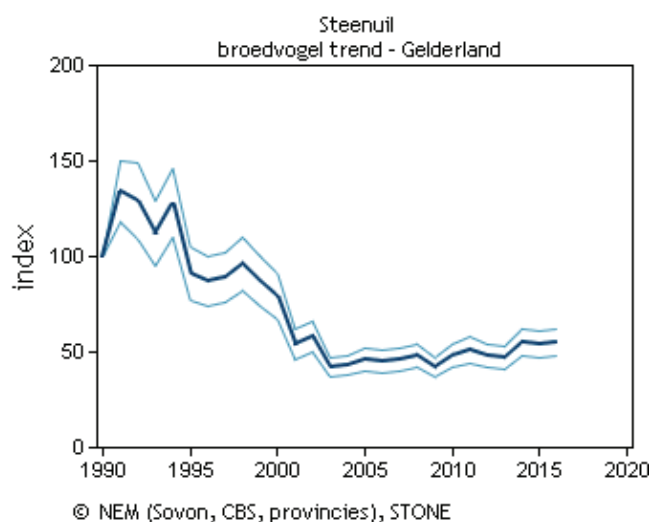
Figuur 12. Trend van de Spotvogel als broedvogel in Gelderland.

Spotvogel (39 territoria - 22 ANLb, 17 Ref)

De Spotvogel broedt door het hele land, met een voorkeur voor klei- en veengronden. In tegenstelling tot de meeste zangers wordt open boerenland met erfbeplanting en singels geprefereerd boven bosgebieden. Jonge aanplant (loofbos) kan echter tijdelijk dicht bezet zijn, ook in stedelijk gebied (parken in aanleg). De landelijke aantallen nemen sinds ten minste 1975 af. Dit vormt onderdeel van een proces dat heel West-Europa beslaat. Het wijst op noordwaartse verschuiving van broedgebied, mogelijk door klimatologische oorzaken. De Gelderse populatie is sinds 2000 echter betrekkelijk stabiel (zie figuur 12). In de ANLb-monitoringsgebieden werden in 2016 in totaal 39 territoria vastgesteld, zonder noemenswaardige verschillen tussen de ANLb- en referentieproefvlakken.

Steenuil (4 territoria - 3 ANLb, 1 Ref)

De verspreiding is in hoofdzaak beperkt tot het kleinschalige cultuurlandschap van Oost-, Zuid- en Midden-Nederland. De hoogste dichtheden komen voor in delen van het rivierengebied en het oosten van Gelderland. In het westen en noorden van het land is de Steenuil tussen 1975 en 2000 op veel locaties verdwenen. Elders zijn de aantallen in dezelfde periode afgenomen. Sindsdien nemen ze in het rivierengebied verder af, zijn ze op de zeeklei stabiel en herstellen ze licht op de zandgronden. De afname houdt verband met vermindering van nestgelegenheid (knotwilgen, schuurtjes) en voedsel (door intensivering van het agrarisch grondgebruik). Na koudere en sneeuwrijke winters zakten de aantallen soms tijdelijk in, soms ook niet. Steenuilen zijn bijzonder plaatstrouw. Zelfs jonge vogels vertonen weinig neigingen om zich meer dan enkele tientallen kilometers te verplaatsen. In slechts 4 van de Gelderse

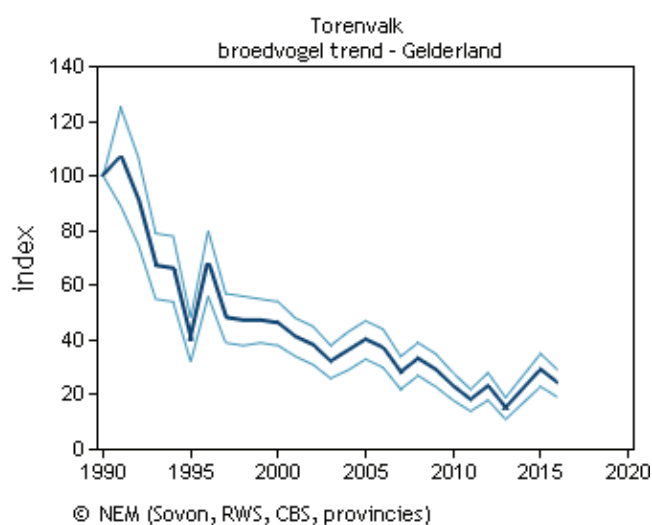

Figuur 13. Trend van de Steenuil als broedvogel in Gelderland.

ANLb-monitoringsgebieden werd in 2016 tijdens de reguliere ANLb-inventarisaties een territorium vastgesteld (3 daarvan in ANLb-proefvlakken). Relatief veel van de verspreidingsgegevens die via andere projecten binnenkomen en gebruikt worden voor onder meer trendberekeningen (zie figuur 13) zijn afkomstig uit omvangrijke telgebieden. Om nadere analyses mogelijk te maken – bijvoorbeeld hoeveel territoria er in ANLb- en referentiegebieden liggen – zijn detailgegevens nodig. Vrijwilligers worden dan ook opgeroepen om de territoria nauwkeurig in te tekenen en door te geven.

Torenavalk (7 territoria - 3 ANLb, 4 Ref)

De Torenavalk broedt in het hele land, met een voorkeur voor open landschappen, soms ook in bebouwd gebied. Het broeden in bosranden, enkele

Figuur 14. Trend van de Torenavalk als broedvogel in Gelderland.

tientallen jaren geleden nog heel gewoon, komt vrijwel niet meer voor. Veel paren nestelen in speciaal voor de soort gemaakte nestkasten. Lange tijd was de Torenvalk de talrijkste in Nederland broedende roofvogel, maar tegenwoordig bezet de Buizerd die positie. De landelijke aantallen namen af rond 1960 door gebruik van landbouwgif maar herstelden daarna. Sinds ongeveer 1990 nemen ze voortdurend af, met kleine tijdelijke oplevingen in veldmuisrijke jaren. Onlangs is de soort zelfs geplaatst op de Rode Lijst (van Kleunen *et al.* 2017). Steeds intensiever grondgebruik maakt grote delen van het boerenland ongeschikt voor Torenvalken: er is onvoldoende voedsel. Ook de Gelderse populatie staat onder druk. In slechts 7 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werd in 2016 een territorium vastgesteld.

Tureluur (282 territoria - 234 ANLb, 48 Ref)

Tureluurs broeden vrijwel uitsluitend in de lage delen van het land, met de nadruk op kwelders en schorren in Wadden- en Deltagebied, naast natte open graslanden op venige bodem of klei. Het altijd al spaarzame voorkomen op de hogere gronden is sinds ongeveer 1975 gaandeweg uitgedoofd. De landelijke aantallen namen af vanaf 1970 maar bleven vanaf ongeveer 1985 min of meer stabiel, ondanks verdere intensivering van het agrarisch landgebruik. Ook in Gelderland zijn de aantallen de laatste decennia gedaald. Met 282 territoria verspreid over 40 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden in 2016 behoorde de Tureluur nog wel tot de talrijkere doelsoorten. Het verschil in voorkomen tussen de ANLb- en de referentieproefvlakken was vrij groot. In de eerstgenoemde gebieden bedroeg de gemiddelde dichtheid 4,0 territoria per 100 ha en in de laatstgenoemde 1,0 territoria per 100 ha. Het hoge gemiddelde voor de ANLb-proefvlakken komt voor een belangrijk deel op het conto van de in Arkemheen gelegen weidevogelrijke proefvlakken.

Veldleeuwerik (82 territoria - 71 ANLb, 11 Ref)

De Veldleeuwerik was rond 1975 nog een volstrekt normale broedvogel van het boerenland. Het was een van de talrijkste en meest verspreide broedvogels van Nederland. Sindsdien ging het hard bergafwaarts en de huidige populatie is maar een schim van die van weleer. De afname trof vooral graslandgebieden en in mindere mate akkerland. De Veldleeuwerik bleek hier niet opgewassen tegen de moderne, zeer intensieve landbouw. De afname in heidegebieden ging wat minder hard, en plaatselijk handhaaft de soort zich hier redelijk in licht vergraste terreinen. Met 82 territoria verspreid over 16 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden in 2016 was de Veldleeuwerik naar moderne maatstaven redelijk vertegenwoordigd. Het verschil in voorkomen

tussen de ANLb- en de referentieproefvlakken was vrij groot. In de eerstgenoemde gebieden bedroeg de gemiddelde dichtheid 1,2 territoria per 100 ha en in de laatstgenoemde 0,2 territoria per 100 ha. Het hoge gemiddelde voor de ANLb-proefvlakken komt voor een belangrijk deel op het conto van de in Arkemheen gelegen weidevogelrijke proefvlakken.

Watersnip (3 territoria - 1 ANLb, 2 Ref)

De lange snavel van de Watersnip heeft zachte grond nodig om in te boren. Daarom nestelen Watersnippen alleen in natte graslanden op veengronden, gemaaide rietlanden en in natte heischrale terreinen. Bolwerken, zoals in de Zaanstreek en Noordwest-Overijssel zijn zeldzaam geworden. Dat heeft alles van doen met ontwatering. Hierdoor neemt de soort al vele tientallen jaren in aantal af en komt hij in boerenland alleen voor indien het waterpeil kunstmatig hoog gehouden wordt. De ooit forse Nederlandse broedpopulatie, die rond 1970 mogelijk 10.000 paren telde, is gedecimeerd en de soort is verdwenen uit grote delen van het land. In slecht 2 van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werd de Watersnip in 2016 aangetroffen, met in totaal slechts 3 territoria.

Wulp (26 territoria - 11 ANLb, 15 Ref)

Tegenwoordig broeden de meeste Wulpen in vaak open, soms ook meer besloten graslanden op zandige of venige gronden in het oosten en zuiden van het land. Lokaal nestelt de soort ook op kleigrond, bijvoorbeeld in delen van het rivierengebied. Heide-, hoogveen- en duingebieden zijn vrijwel al hun Wulpen kwijtgeraakt. Tot rond 1980 huisde de meerderheid juist in deze natuurgebieden. De verdwijning aldaar staat waarschijnlijk in verband met langdurig slechte broedresultaten door voedseltekort en predatie. De overstap naar agrarisch cultuurland, die overigens al vanaf begin twintigste eeuw plaatsvond, maakt Wulpen gevoelig voor intensivering van de landbouw. De landelijke trend is afnemend. In de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden was de soort in 2016 met 26 territoria vertegenwoordigd. Opvallend is dat de referentieproefvlakken iets beter scoorden dan de ANLb-proefvlakken, al is het verschil in absolute zin gering.

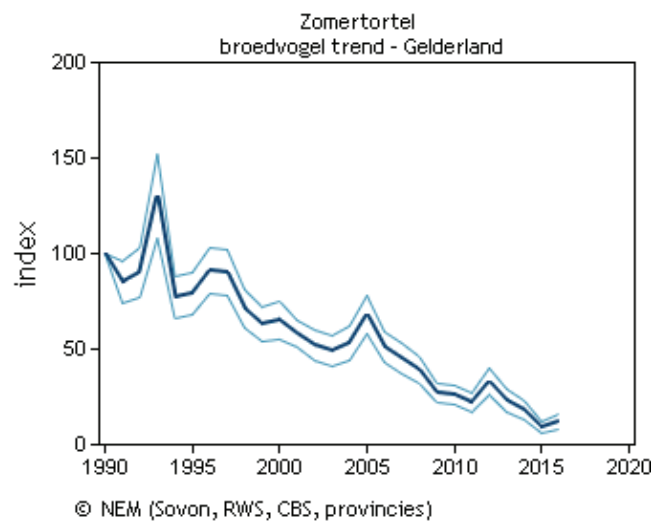
Zomertaling (8 territoria - 4 ANLb, 4 Ref)

Zomertalingen broeden vooral in vochtige open graslandgebieden – vaak reservaten – in het westen en noorden van het land. Op de hoge gronden nestelt deze soort alleen heel lokaal en vaak niet-jaarlijks. Zo schaars als hij tegenwoordig is, zo algemeen was hij tot rond 1960. Daarna begon echter een steile achteruitgang die tot decimering van de broedpopulatie leidde en waarbij grote delen van het land hun Zomertalingen kwijtraakten. In agrarisch cultuur-

land viel de afname samen met intensiever grondgebruik: waterstandverlaging, frequent maaien, hogere beweidingsdruk, etc.. Veel natuurgebieden werden ongeschikt door verdroging. Daar bovenop zorgden droogteperiodes in het overwinteringsgebied, de Sahel, voor massale sterfte. Heel lokaal kan natuurvriendelijke inrichting van gebieden in natte voorjaren leiden tot een (tijdelijke) terugkeer van de Zomertaling. Het betrekkelijk geringe aantal van 8 territoria, verdeeld over 6 proefvlakken, in Gelderland in 2016 is dan ook weinig verrassend.

Zomertortel (0 territoria)

Zomertortels broeden vooral in kleinschalig agrarisch landschap met een hoog aandeel akkerbouw. Ze mijden zowel het open cultuurlandschap als gesloten bosgebieden en bebouwing. De soort was rond 1975 vrij talrijk en wijd verspreid. Sindsdien werd de stand gaandeweg gedecimeerd en raakten grote delen van het land hun Zomertortels kwijt, ook in Gelderland (zie figuur 15). De afname treedt ook elders in West-Europa op. In de broedgebieden kampt de soort met voedselproblemen door het verdwijnen van onkruiden onder meer door intensivering van de landbouw, in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden worden bossen gekapt en treedt periodiek grote droogte op. Bovendien sneuvelen

Figuur 15. Trend van de Zomertortel als broedvogel in Gelderland.

forse aantallen Zomertortels door intensieve jacht in Zuidwest-Europa en Afrika. Ook 2016 was een slecht jaar voor de soort in Nederland, met de laagste presentie sinds 1990 (Boele *et al.* 2018). In geen van de Gelderse ANLb-monitoringsgebieden werden in 2016 Zomertortels waargenomen.

4. Conclusies en aanbevelingen

De inventarisaties uit 2016 geven een beeld van het voorkomen van de verschillende doelsoorten in de ANLb-monitoringsgebieden en van het belang van deze gebieden. Ofschoon het pas om een eerste meting gaat en het gewenste aantal proefvlakken per stratum nog niet gerealiseerd is, kan een aantal in het oog springende zaken worden benoemd.

1. Een aantal soorten was duidelijk beter vertegenwoordigd in de ANLb-proefvlakken dan in de referentieproefvlakken. Dit gold vooral voor Geelgors, Grutto, Kievit, Scholekster, Slobeend, Tureluur en Veldleeuwerik. Deels kwam dit op het conto van één of enkele proefvlakken die er positief uitsprongen, zoals een cluster van proefvlakken in Arkemheen in het geval van verschillende typische weidevogelsoorten.
2. Een aantal soorten was beter vertegenwoordigd in de referentieproefvlakken dan in de ANLb-proefvlakken. Dit gold met name voor Graspieper, Kneu, Koekoek en Wulp, al ging het bij de twee laatstgenoemde soorten om betrekkelijk kleine aantallen territoria.
3. Enkele soorten waren ongeveer even talrijk in de ANLb- en referentieproefvlakken. Dit goldt bijvoorbeeld voor Gele Kwikstaart, Houtduif en Spotvogel.
4. Van de volgende soorten werden slechts kleine aantallen (minder dan 15) territoria vastgesteld in de ANLb-monitoringsgebieden (beide strata samen): Braamsluiper (14), Patrijs (13), Roek (10), Zomertaling (8), Torenvalk (7), Steenuil (4), Watersnip (3) en Kerkuil (2). Van Grauwe Klauwier, Kwartelkoning, Ransuil en Zomertortel werden in het geheel geen territoria opgetekend (maar zie ook punt 5).
5. Voor nacht-actieve soorten, zoals Kerk-, Rans- en Steenuil en Kwartelkoning, werden geen speciale nachtbezoeken gebracht. Waarnemingen van deze soorten tijdens de ochtendschemering zijn

wel vastgelegd. Daarnaast worden aanvullende gegevens uit andere projecten gebruikt om de populatieontwikkelingen van deze soorten te volgen. Een aandachtspunt daarbij is wel dat vrijwilligers worden opgeroepen om de territoria van deze soorten nauwkeurig in te tekenen en niet alleen een totaalaantal voor een omvangrijk telgebied op te geven. Hier zal meer aandacht voor gevraagd worden.

Een deel van de proefvlakken in de ANLb-monitoringsgebieden wordt al jarenlang geïnventariseerd binnen het Gelderse boerenlandvogelmeetnet. Doordat dit meetnet is opgebouwd uit zowel proefvlakken die jaarlijks worden geïnventariseerd als uit proefvlakken die eens per drie jaar aan bod komen, zijn er automatisch ook verschillen tussen inventarisatiejaren. Zo stond in 2016 een cluster van proefvlakken in Arkemheen op het programma en dat is terug te zien in de resultaten (van bijvoorbeeld typische weidevogelsoorten). Dat soort verschillen zijn echter eenvoudig te duiden en vormen geen belemmering.

Bij een herijking van het boerenlandvogelmeetnet moet bekeken worden in hoeverre de ANLb-monitoring optimaal bediend kan worden zonder dat dit ten koste gaat van de andere doelstellingen van het meetnet. Daarnaast moeten extra vrijwilligers worden geworven, zodat het aantal BMP-plots (ANLb- en referentieproefvlakken) fors toe zal nemen. Dat agrarisch gebied bij BMP-vrijwilligers gemiddeld genomen minder in trek is vergeleken met bijvoorbeeld bos- en natuurgebieden, betekent dat hier extra aangetrokken zal moeten worden. Een gerichte werving, in combinatie met het verzorgen van BMP-cursussen, zal nodig zijn om binnen een termijn van drie jaren de streefaantallen proefvlakken te bereiken.

Verwijzingen

BOELE A., VAN BRUGGEN J., SLATERUS R., VERGEER J.W. & VAN DER MEIJ T. 2018. Broedvogels in Nederland in 2016. Sovon-rapport 2018/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

VAN BRUGGEN J. 2017. Roek wederom achteruit. Sovon Nieuws 30 (2): 4.

VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34.

VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlagen

Bijlage 1. Onderzochte telgebieden in 2016

De gebruikte afkorting staan voor:

ANLB – proefvlak waarbinnen beheerovereenkomsten zijn afgesloten in het kader van ANLb en dat geschikt is voor ANLb-monitoring Gelderland

BMP – BMP-proefvlak in Gelderland

Mn Boerenlandvogels – Meetnet Boerenlandvogels Gelderland

REF – proefvlak waarbinnen geen beheerovereenkomsten zijn afgesloten in het kader van ANLb en dat referentieproefvlak geschikt is voor ANLb-monitoring Gelderland

Plotnr	Naam	Bron	Type	Opp (ha)
523	Bennekomse Meent	BMP	REF	112,8
975	Hellestraat	BMP	ANLB	59,4
1076	Arkemheen 3	Mn Boerenlandvogels	ANLB	213,2
1077	Arkemheen 4	Mn Boerenlandvogels	ANLB	91,0
1078	Arkemheen 6	Mn Boerenlandvogels	ANLB	165,7
1079	Arkemheen 7	Mn Boerenlandvogels	ANLB	102,6
1080	Arkemheen 8	Mn Boerenlandvogels	ANLB	208,0
1081	Arkemheen 9	Mn Boerenlandvogels	ANLB	129,9
1273	Zump	BMP	REF	16,9
2719	Meddosche Veld	BMP	ANLB	336,3
3508	Lobberdense waard	BMP	REF	380,1
3520	Gendtse Veer	BMP	REF	101,5
3522	Bemmelse Polder-West	Mn Boerenlandvogels	REF	193,3
3540	Erlecomse Waard	Mn Boerenlandvogels	REF	190,6
3788	Hiensche Waard west	Mn Boerenlandvogels	REF	134,1
3790	Breemwaard	Mn Boerenlandvogels	REF	144,5
3791	Doornsteeg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	125,6
3795	De Vliert	Mn Boerenlandvogels	REF	120,4
3799	Doornspijk	Mn Boerenlandvogels	ANLB	114,0
3803	Goor Elburg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	107,8
3808	Wapenvelderbroek N	Mn Boerenlandvogels	ANLB	113,2
3811	Oldebroek Koemkolkweg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	140,0
3813	Leuvense Veld	Mn Boerenlandvogels	ANLB	121,6
3820	Hattem Hoenwaard kop	Mn Boerenlandvogels	ANLB	50,7
3824	Voorbroek N	Mn Boerenlandvogels	REF	101,6
3826	Ommerense Veld O	Mn Boerenlandvogels	ANLB	79,1
3828	Eldikse Veld W	Mn Boerenlandvogels	ANLB	87,4
3829	Nieuwland	Mn Boerenlandvogels	REF	173,9
3838	Breedslat	Mn Boerenlandvogels	REF	115,1
3840	Rijswijkse Veld W	Mn Boerenlandvogels	ANLB	132,5
3843	Bruchems Broek	Mn Boerenlandvogels	ANLB	92,7
3854	Dasselaar	Mn Boerenlandvogels	REF	109,7
3859	Kleine Woldweg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	134,9
3860	Beesdse Lage Veld O	Mn Boerenlandvogels	REF	107,9
3861	Tollenwaard W	Mn Boerenlandvogels	REF	83,2

Plotnr	Naam	Bron	Type	Opp (ha)
3863	Waterlandspolder	Mn Boerenlandvogels	ANLB	103,7
4079	Erlecomse waard	Mn Boerenlandvogels	REF	125,6
5178	Hof te Dieren	BMP	ANLB	78,5
5182	Beltrumse Veld Z	Mn Boerenlandvogels	REF	103,1
5743	Arkemheen: pompstation Nijkerk	BMP	ANLB	153,1
5792	Oever	Mn Boerenlandvogels	REF	108,1
5793	Krakenburg	Mn Boerenlandvogels	REF	159,7
5802	Eektermerk	Mn Boerenlandvogels	ANLB	162,5
5831	Moorsterbeek	Mn Boerenlandvogels	REF	108,6
5843	Pompstation Holk	Mn Boerenlandvogels	ANLB	150,2
5845	Stokkersbrug Z	ANLB-monitoring	REF	94,9
5849	Rietkampen	Mn Boerenlandvogels	ANLB	100,2
5850	Leuven Lage Veld	Mn Boerenlandvogels	ANLB	145,2
5853	Leuven Gasthuisweg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	135,5
5985	Wezel Kampbroek	ANLB-monitoring	ANLB	161,4
6025	Oosterhoutse Waarden	Mn Boerenlandvogels	REF	304,5
6948	Doornspijk, Horstweg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	68,2
6949	Doornspijk, Oude Zeeweg	Mn Boerenlandvogels	ANLB	66,1
6953	Wapenveld Z	Mn Boerenlandvogels	REF	69,3
6959	Uitbreiding Leuvensche Veld	Mn Boerenlandvogels	ANLB	27,9
7771	Koppenwaard, Lathum	BMP	REF	89,1
7991	Uiterwaarden Veerweg	BMP	REF	29,6
8177	Liendensche Waard	BMP	REF	85,8
8187	Eldrik (natte gedeelte)	BMP	ANLB	30,9
8278	Waardenburg en Neerijnen 1990	BMP	REF	379,4
8324	Hanendorp	ANLB-monitoring	ANLB	122,1
8325	Leuvenumsche Veld	ANLB-monitoring	ANLB	110,1
8326	Stortelersbosch	ANLB-monitoring	ANLB	108,2
8327	Zwolle - Slinge	ANLB-monitoring	ANLB	174,5
8328	Silvolde - Kroezendijk	ANLB-monitoring	ANLB	207,8
8329	Reigersvoort	ANLB-monitoring	ANLB	142,1
8330	Zutphen - Oostveensepad	ANLB-monitoring	ANLB	135,5
8331	Harfsensche Enk Zuid	ANLB-monitoring	ANLB	134,4
8332	IJzervoorde Doetinchem	ANLB-monitoring	ANLB	232,9
8333	Velswijker Broek Oost	ANLB-monitoring	REF	143,9
8334	Wijnbergen - Oude IJssel	ANLB-monitoring	REF	138,9
8335	Vaassen - Hegge	ANLB-monitoring	REF	108,9
8336	Lochem - Berkel	ANLB-monitoring	ANLB	167,0
8337	Warken	ANLB-monitoring	REF	156,0
8338	Haarlosche Veld	ANLB-monitoring	ANLB	145,3
8339	Beltrum - Bultemansweg	ANLB-monitoring	REF	117,2
8340	Gaanderen - Peppelmansdijk	ANLB-monitoring	REF	128,1
8341	Dunsborg	ANLB-monitoring	REF	149,0
8342	De Haere	ANLB-monitoring	REF	155,7
8343	Elspeet - kleine kolonie	ANLB-monitoring	ANLB	119,5

In opdracht van:

provincie
GELDERLAND

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

